

optimizmusa észrevétlenül hatalmába ejti az olvasót. Analogiái még a sötéten látókban is felébresztik a kételkedést a lemondás sivár álláspontjával szemben s meggyőződéssé érlelik bennünk azt a hitet, hogy eljő az az idő, amikor a fel-támadást megünnepelhetjük. A kötet úgy, ahogy van, remények és kétségek közt vergődő korunk hű képe s mint ilyen értékes adat a Trianont követő évek történetéhez, melyet egy boldogabb idő történetírója meghatott lélekkel fog egykor lapozgatni.

Lukinich Imre.

Reményik Sándor.

Mint rejtélyes ködoszlop világít nemzete előtt. Arcát nem ismerik s lényege kisiklik a magyarázó szavak közül. Különös vezér: legszívesebben magános tájakon bolyong. Szokatlan költő: több mint tíz kötet sikere után ma is tele kétellyel önmaga iránt, akár a legszerényebb kezdő s akkora szigorral ítéli meg művészetét, mint aki elől egy pillanatra sem tűnik homályba a legmagasabb eszmény.

Mikor 1918-ban kiadja első kötetét, már világszerte válságba jutott a líra. Más műfajok felé terelődött az érdeklődés. De ő áttöri a közönyt. Senkinek nincs élő írónk közt egyetemesebben tisztelt neve. Homlokán nemcsak a költő és hős babérja, hanem a martirok glóriája is ott lebeg. Az ő számára a megnyilatkozás sem öröm, hanem halálos, kényszerű viadal a konok, ellenkező anyaggal. S mégsem mérhető hozzá termékenységben egyetlen mai lírikusunk sem. Lelke csupa seb, idegei kinzottan sajganak, mégis sorsunk legveszélyesebb vártájára áll, millió rémlátás és a rémeknél is kegyetlenebb felelőség zsák-mányául.

Hol ennek a sok ellenmondásnak a nyitja?

Legújabb kötetének címe: *Szemben az Örökméccsel*. Lehetetlen a szerzetesre nem gondolnunk, aki komor derűvel térdel a szent láng előtt. Ez a párányi csillám a kiolthatatlan égi tűz jelképe, s amint Reményik — szívében az élet visszanyilalló sebeivel — belémered, üzenetet hall zengeni, ama legmagasabb lét szavát, ahol otthonosabb, mint a «reklám-fényjelek» közt, a «világ torkában lüktető láva» salakos örvényei mélyén.

Aszkéta-lélek ez, inkább, mint bárki Ady nagy lírikus kortársai közül, akik sorra belekényszerültek a lemondásba, mert az élet minden forró való-ságát, el nem lohadó lázát, szerelmét, mámorát, sikerét Ady ragadta magá-hoz. Ezek a költők mind individualisták s köztük ép a tárgyi világra legszéle-szebben táruló Babits teszi az ismert vallomást: «A mindenséget vágyom versbe venni, de még tovább magamnál nem jutottam. S már azt hiszem: *nincs rajtam kívül semmi*». Az ifjú Babits életellenessége. Juhász Gyula szerzetes-magánya azonban gyökeresen más attitűd, mint a Reményik aszketizmusa. Az ő első kötetének, a *Fagyöngyök*nek alapvető vallomása: «Akarom: fontos ne legyek magamnak». S ez már az új lírikus nemzedék vallástétele. Fontos önmagának, mert alaplényege szerint ő is individualista, de akarja, hogy ne legyen az. Babitsék konfliktusa: élet vagy művészet; a Reményiké: én vagy mindenki.

Nemcsak magával számol le a *Fagyöngyök*ben, hanem az érzékeny világá-val is. A Tér «behavazott pusztaság», az Idő «örök hóesés»: íme, e fiatal költő víziója a Mindenségről. Nincs benne semmi Ady képeinek ízzó léletszerűségéből, Babits kísérteti pontosságából, Tóth Árpád tökéletes plasztikájából, sem Kosztolányi harsány, friss színeiből. «Hópelyhek az én álmaim, Fehérek, hala-

ványak» — mondja e korszak egyik legjellemzőbb darabjában. De ez a sok halvány pehely óriás halmokká tornyosul :

És akkor, mintha Istenek
 Örök párbajra hínák :
 A feneketlen mélybe lenn
 Döngenek a lavinák !

Mennyire benne van ebben az egy versszakban az egész költő, formavergődéseivel, váratlanul kisüvöltő erejével, mennyire benne azzal a hatalmával, hogy egy természetrajzi képnek, egy költői közhelynek reveláló jelentést tud adni. Örök párbaj Istennel ! Ez a Reményik-líra főtartalma. Egyáltalán, a *Fagyöngyökben* már ott található ennek a költészetnek minden lényeges eleme. Az író ekkorra teljesen tisztázta viszonyát a világhoz, önmagához és művészetéhez. Nyoma sincs nála a filozófus költők szokott kiegyensúlyozottságának, önelégültségének, amelyet irodalmunkban Komjáthy mutat legegységűbben. A Reményik sorsa valóban : állandó párbaj : a világgal, önmagával és művészetével, örök párbaj Istennel.

Mit akar? Független ember, olyan módon rendezheti be az életét, amint legjobbnak látja. Félrevonulhatna a piac rikácsolása elől a havasok ájtatos csöndjébe, a szellem hús szépségei közé. Mégis, ez csak ritka pillanatokban jut részül neki. Nem az élvezet a küldetése, hanem a küzdelem. A rombolás üli orgiáját, az anyag brutálitása soha nem volt szembeszökőbb, fölháborítóbb, mint az ő indulása táján. Most látni meg a dolgokon az isteni ideák átsugárzását, észrevenni, hogy a rettentő ármádiák hömpölygő tűzóceánjának katonacsöppjei «külön-külön halk, bús pásztortüzek» : ez méltó emberi föladat. Nem fölületes optimizmus, nem a kivüálló, a kiváltságos páholyfölnye. Reményik idealizmusa a megrendülés óráiban a Teremtövel is szembefordul, «hogy így alkotta meg ezt a világot».

Csoda-e, ha ép az ő lelkéből sikolt aztán elő olyan döbbenetes erővel a szétmarcangolt ország halálos jaja? Szépség, jóság, igazság vagy akár csak az igazság földi helytartója, a jog, került-e durvább erőszak talpa alá valaha? S tiltakozott-e ellene bátrabb, keserűbb férfiszó, mint a Reményiké? Úgy érzem, ezeket a verseket még nem lehet a kritika közömbös műszereivel mérce-sikélni. De utalnom kell lélektani gyökerekre, írójuk idealizmusára, mely — harcban az egész anyagi világgal — követeli az eszmények érvényesülését. S annyit legalább is meg kell állapítanom, hogy ami ezeket a verseket oly kivételes magasságba emeli a kor hasonló termékei fölé, ép ennek a lelki-alkatnak a kisugárzása. Ez teszi egyénivé, élményszerűvé azokat a mondani-valókat, amelyekhez a legtöbb költő annyira általános szempontból nyúl hozzá, hogy széthull a kompozíciója, mint a tapasztalatlan rajzolóé, aki a látókör túlszéles szeletét akarja rögzíteni.

Reményik minden vershez szereti jóelőre körülhatárolni magát, a való-ságnak bármily jelentéktelen elemével. Ebben a tekintetben nem válogatós, hiszen a realitás csupán kontúrokat ad neki. Őt csak az örök eszmék érdeklik, melyeknek röntgenfénye egyformán szürke foltta mossa a vén koldus s a leg-tündöklőbb ifjú nő testét. Mindjárt első kötetében leszámol a föld örömeivel. Népe fájdalmának terhét az önfeláldozás boldogságával veszi magára. A veszély csak fokozza elszántságát, de a feléaradó siker elcsüggeszti. Már 1923-ban ezt írja Erdély népének :

... tudnod kell, hogy miként viaskodtam,
 Hogy remegtek a gyöngye idegek!...
 S mibe került, hogy hajókötelek-ké,
 Acélsodronyokká meredjenek
 A kényszerűség nagy pillanatára!...
 Hogy azután a hitevesztett lélek
 Mint csüggedt virág, roskadjon magába.

S hogy ez nem futó hangulat, mindenki tudja, akinek csak egyetlen Reményik kötettel találkozása volt 1920 óta, mikor a *Csak Így* című gyűjteménye megjelent. Amily nyugtalanul menekült önmaga elől a nemzeti tragédia viharhullámai közé, most époly riadtan zárkózik vissza egyéni fájdalmaiban. Ez a kötet a szerelemmel számol le.

Add a kezed ; lenn lakodalmas nép,
 Mirtusz menyasszonyfőn ;
 A mirtuszt édes, irigyled-e még
 Itt, e kopár tetőn?

Add a kezed, itt fenn, hol semmi sincs,
 S a zuzmó tengve él,
 A lelkünket a nagy csend összehajtja,
 Mint két ágat a szél.

Egy másik vers még nyitabban beszél : «Nem trubadúrnak jöttem én ide, S nem küldtek engem rózsáligetek». Milyen örömet tépi ki magát az emberek közül. Föl, a rengetegbe, a szemérmes sziklák közé, *Vadvizek zúgását* hallgatni. Ebben az 1921-iki kötetben különösen jól megfigyelhető Reményik alakításmódja. Látszatra tiszta természetfestés, amit csinál, afféle *paysage intime*, a legegyszerűbb szavakkal s a legegyszerűbb formákban, melyek, távolról felelgető rímeikkel, már erősen közelednek a szabadvers felé. Minden szó azonban kezdettől valami titkos jelentést kap, az egész igénytelen kép magasabb dimenzióba kerül. Sokkal közvetlenebb benne a hangulat, hogyszem allegóriának minősíthetőnk, szimbólumnak viszont csaknem túllógikus, anélkül, hogy rajtakaphatnók a költőt, mikor és hogyan vetíti át érzéki benyomását eszmei síkba. Egy példa talán világosabb lesz, mint minden magyaráztatás :

A holt fenyő *pirosba* öltözik.
 Ha látsz egy foltot,
 Egy rozsdavörös foltot
 A haragos-zöld tenger közepén :
 Ereszd le messzekémlő látcsöved,
 S mondj egy imát a holtak üdveér'.
 Az a halál.
 Nem a lomberdők szelíd őszi dísze,
 Amelyre új élet következik.
 Ez a pirosban ünneplő halál,
 Ez a dacos halál,
 Ez tudja már, hogy nincs feltámadás.
 És mégis áll,
 Halott bajnok az élő katonák közt.
 Mivel másutt nincsen számára hely.

Ez az igénytelenül hangszerelt költemény, ebben a szilárd, egyszerű szerkezetben, az érzés, eszme és kép olyan tökéletes egységét mutatja, hogy csak

atombontással lehetne alkotórészeit szételemezni. S ez a hármas összefonódás Reményik legegységibb sajátja. Ekkora mértékben nem is sokszor sikerül neki. Hozzá tartozik az ő tövises útjához, hogy a kifejezésért is folyton vergődve kutasson. Már a *Fagyöngyökben* ezzel a panasszal fordul Vajda János szelleméhez: «A szót, mely másnak oly csengőn, simán jó, Mi törjük, mint a búzát a malomkő».

Olyan mély élménye, annyira állandó izgalma az alkotás, hogy külön kötetet adhat ki az effajta ihletű versekből: *A Műhelyből* (1924) címen. A vérbeli költőnek az a végzetes adománya szüli ezeket a darabokat, amely minden életnyilvánulásról számadásra kényszeríti, mert csak alkotásaiban él igazán. Nincs is a magát mindig legmagasabb erkölcsi és művészi normák szerint ítélő, s mindig *elítélő* Reményiknek nagyobb tévedése, mint ahol azt mondja, hogy válogat az érzései közt és csupán azokról énekel, amelyeknek nemeslevelet adott Isten. Ha volnának nemtelen érzései, *lényeges* érzések, époly őszintén gyónna róluk, mint sorsának arról a tragikumáról, mely folyton a közösség szenvedéseinek tolmácsolására kényszerül, bár magánosságra született s individualista lelkiakata állandóan birkózik a kor kollektív igényével.

Inai szakadoznak a felelősség súlya alatt. Menekülni szeretne a prófétaság terhétől. De nem az a harcos ő, aki el tudná hagyni őrhelyét. Iszonyú kötelesség! Néha a műzsák vére szomjaznak — panasolja egyik legegységibb versében. Követelik, hogy a költő ölje meg önmagában az embert, hitével, szerelmével, egész nyugodt, tiszta életével. S ő vállalja ezt a fölálkozását önmagának: «költő és pap és hóhér egyszemélyben».

Reményik következő kötetei (*Egy Eszme Indul*, 1925; *Atlantisz Harangoz*, 1926; *Két Fény Között*, 1927) egy gazdag ihletű, örökké tusakodó lélek drámájának új meg új mozzanatait ábrázolják, az alkuvástalan idealizmus harcának ezer izgalmas fordulatát. S ez a harc, ez az eldönthetetlen párbaj a Mindenséggel folyik tovább legújabb kötetében is. *Szemben Az Örökméccsel*, szent kegyetlenségű flagelláns, lankadatlanul ostorozza magát, a remete bizonygásával fut az élmény elől s a pesszimista keserűségével hirdeti a világ hitvány-ságát. Milyen ős mélyekből tör föl ez az élettagadás! Míg a szülők tehetetlenül találgatják, mi baja síró gyermeküknek, ő tudja: «az élet fáj neki». S az őszi másodvirágzás ilyen gondolatokat súg a fülébe:

Virág, virág,
Virág az őszi gyümölcsfákon:
Te vagy az igazi.
Mögötted nincsen kiábrándulás.
Semmit sem ígérsz és mindent megadsz.
Az ígéretet megveszi a fagy,
Az ígéretet elveri a jég,
Az ígéretet aszály perzseli.
Te mindent adva, és semmit ígérve,
Ragyogva hullsz a tél örök ölébe,
Céltalan szépség, lenge-karcsú álom.

Virág, virág,
Ritka virág az őszi gyümölcsfákon.

Ez a haláldicséret mégsem a reménytelenség dala s ez a költészet végelemzésben nem pesszimista. Az emberek könehéz szíve — mondja Reményik —, ez a millió formátlan, otromba, esett kő összeáll templomfalakká, s halkan

dobognak a falakban. «Külön dobban meg minden kicsi kő, És mégis-mégis egy ütemre vernek, Egy óriási templom-dobbanással». S költőnk lírájának ez a végső szava. Ahhoz azonban, hogy ezt a hitet igaz jelentőségében fölfoghassuk s értékelhessük, alá kellett villantanunk a szakadékokba, ahonnan Reményik áh tata fölszárnnyal és szent nyugalma szerteárad. Ha egyoldalú voltam élet-küzdelmeinek, meghasonlott lelkialkatának hangsúlyozásában, szándékosan tettem, hogy a köztudat klasszikus, vigasztaló, gyógyító Reményikje mellett jogaihoz jusson végre egyéniségének kevésbé ismert arca, a romantikus költő is, a tragikus ember, akit ő annyira elsősorban érez önmagának, hogy új kötete végső versének bizonyosága szerint ismét menekülni akar tőle, a beteg világ testvér-közösségébe, hogy haldokló őszi légyzümmögés helyett lehessen megint csillagok közönyét riasztató, harsány kiáltás.

Esztétikai szempontból ez az új kötet még mindig fölfelé mutat. Zenéje folyton teltebb, régebbi zilált töredezettsége pedig ma már csak elvéve fordul elő. Akad ugyan néhány kiérleletlen vers itt is, mint *Az örök liften*, melynek bevezető szép sorai túldimenzionáltan hatnak a közepes folytatáshoz, van egy-két ötletre épült darabja, mint az ellentét primitív kacsalában forgó *Mi ez?* Az aránytalanul nagyobb többség azonban súlyos, érett líra, melynek legízesebb gyümölcsei közül hadd említhessem még befejezésül, a fent idézettek mellé, *A gyermek* című ciklust, melynek különösen első és negyedik darabja szép, továbbá a *Bethesda partján*, *A fordító*, *Az álarcos magyar* bűgő dallamát s a *Döntő pillanatot*, ezt a szimbolummá növelt gyermekemléket, melyben talán legfeledhetlenebbül villan elénk a *gát*, az ezer gátlással terhelt Reményik költszetének ez a folyton visszatérő motívuma. A tízéves fiú hintázik az augusztusi csillagok alatt, mikor az első, döntő látomás a lelkére zuhan.

... szemem, mint a halotté, fennakadt ...
 A csendben, messze, harsogott a gát,
 Elénekelte az én életem
 Egyetlen, örök szerelmi dalát.
 Ó, szép volt akkor farkasszemet nézni
 Ezer szemmel a régi éjtszakán,
 Azóta mindig ezer szembe nézek,
 És fennakadok millió csudán.
 Ezer szemével, tündöklő szemével
 Akkor megáldott, — s megrontott az ég :
 Egy szempárba egészen elmerülni
 Azért nem tudtam eddig soha még.

Juhász Géza.

Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete.

(Tudományos rendszerezés. Első kötet: A magyar irodalom a középkorban. Bpest, 1930.
 A Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadása. 769. l.)

A magyar szellemi élet fejlődésének olyatén bemutatása, mely a reánk maradt írott emlékek alapján az egyéni és kollektív lelkiség fokozatos kialakulását a maga teljességében szemléltesse: a legszebb tudományos feladatok közé tartozik. Nem könnyű dolog ez, ha meggondoljuk, mily fogékonyságot s egyben mily széles látókört és átfogó képességet föltételez a kutató részéről. Ezenkívül azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a mi viszonyaink között a tudományos munkálkodás, még az egyéni rátermettség esetén is, csak mint a hivatali elfoglaltság mellett fennmaradó energiák foglalkoztatása jöhet számba s ennek